

CHET TILINI O'RGANISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI

Aliyeva Chexroz Shodiyorxon qizi

Samarqand davlat chet tillari instituti 4-kurs talabasi

Gmail: chexrozaaliyeva75@gmail.com

Annotatsiya: chet tilini o'rganish jarayoni nafaqat til ko'nikmalarini rivojlantirish, balki psixologik jihatlarga ham bog'liq. Ushbu annotatsiyada chet tilini o'rganishning psixologik aspektlari, motivatsiya, o'z-o'zini anglash, stress va qiyinchiliklar, ijtimoiy muloqot, o'qituvchi roli, kognitiv jarayonlar va emotsional jihatlari kabi muhim omillar ko'rib chiqiladi. O'quvchilarning motivatsiyasi — ichki va tashqi omillar orqali shakllanadi va bu jarayonda o'z-o'zini anglash muhim rol o'ynaydi. Chet tilini o'rganishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar va stressni boshqarish strategiyalari o'quvchilarning muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi.

Kalit so'zlar: motivatsiya, stress, qiyinchiliklar, o'z-o'zini anglash, hamkorlik, emotsional jihatlari, kognitiv jarayonlar, o'qituvchi va ota-ona roli, ijtimoiy muloqot, atrof-muhit.

Аннотация: процесс изучения иностранного языка зависит не только от развития языковых навыков, но и от психологических аспектов. В данной аннотации рассматриваются такие важные факторы, как психологические аспекты изучения иностранного языка, мотивация, самосознание, стресс и трудности, социальное общение, роль учителя, когнитивные процессы и эмоциональные аспекты. Мотивация студентов формируется за счет внутренних и внешних факторов, и важную роль в этом процессе играет самосознание. Трудности и стратегии управления стрессом при изучении иностранного языка влияют на успех студентов.

Ключевые слова: мотивация, стресс, трудности, самосознание, сотрудничество, эмоциональные аспекты, когнитивные процессы, роль учителя и родителей, социальное общение, окружающая среда.

Abstract: the process of learning a foreign language depends not only on the development of language skills, but also on psychological aspects. This annotation examines important factors such as psychological aspects of foreign language learning, motivation, self-awareness, stress and difficulties, social communication, teacher's role, cognitive processes and emotional aspects. Student motivation is formed through internal and external factors, and self-awareness plays an important role in this process. Difficulties and stress management strategies in foreign language learning affect students' success.

Key words: motivation, stress, difficulties, self-awareness, cooperation, emotional aspects, cognitive processes, role of teacher and parents, social communication, environment.

Hozirgi vaqtda lingvodidaktikada ingliz tilini o'zlashtirishning samarali usullarini faol metodik izlanishlar olib bormoqda. Bundan tashqari, "samarali yo'l" tushunchasi "tezkor yo'l" tushunchasini o'z ichiga oladi, chunki 21-asrda tezlashib borayotgan hayot sur'ati odamga ingliz tilini bir necha yil davomida metodik ravishda o'rganishga imkon bermaydi, bu mumkin bo'lmagan natijaga ishonishadi kelajakda. Zamonaviy odam zudlik bilan natijaga muhtoj, allaqachon yo'lda. Yo'lda natija tushuniladi, albatta, ravonlik emas, balki hech bo'lmaganda ingliz tilida ijtimoiy o'zaro munosabatlarning eng oddiy vaziyatlarida kundalik mavzularda gapirish. Xuddi shu didaktik usul va usullar bir vaziyatda samarali, boshqa holatda samarasiz bo'lishi mumkin. Ingliz tilini o'rganishning asosiy psixologik jihatlari orasida eng muhimlari quyidagilardir: tilni o'rganishga motivatsiya va qiziqish; til o'rganish qobiliyati; o'rganishda til va nutqning nisbati; til to'sig'i. Psixologiya qobiliyatlarning bilim, ko'nikma va odatlar bilan o'xshashligini inkor etib, ayni paytda ularning birligini ham ta'kidlaydi. Qobiliyatlarning namoyon bo'lishi uchun faoliyat zarur, bu esa o'z navbatida qobiliyatsiz amalga oshirilmaydi. Ingliz tilini o'rganish jarayonida odamning qobiliyatlari bor yoki yo'qligi aniq bo'lishi mumkin. Ingliz tili qobiliyatlari, shuningdek, inson faoliyatining boshqa sohalari qiziqish va motivatsiya bilan o'zaro bog'liqdir. Inson bir ishni qanchalik yaxshi qilsa, u shunchalik qiziqarli bo'ladi, chunki u tobora ko'proq yangi narsalarni o'rganadi va olingan ko'nikmalarning amaliy foydasini his qiladi. Zamonaviy dunyoda amaliy foyda motivatsiyaning asosiy omillaridan biri bo'lib, motivatsiya ham yaxshi va yaxshiroq natijalarga erishish istagi tufayli o'sib boradi, inson nisbatan kam harakat bilan ko'p narsaga erishayotganini tushunadi. Boshqa tomondan, agar ingliz tilini o'rganish motivatsiyasi birinchi navbatda tilning o'zidan kelib chiqmasa, balki boshqa ba'zi tashqi omillarga bog'liq bo'lsa, u birinchi navbatda muntazam va ongli amaliyot orqali til qobiliyatini rivojlantirishi mumkin. Ko'pincha o'qituvchilar talabalarning motivatsiyasini oshirish uchun ingliz tilini bilmaydigan odamlar yo'qligini aytishadi, chunki agar kishi rus tilida gapirsa, bu nutq uchun javob beradigan miya jarayonlarida hamma narsa yaxshi ekanligini anglatadi, shuning uchun u, albatta, ingliz tilida ham gapira oladi. Ko'pincha o'qituvchilar talabalarning motivatsiyasini oshirish uchun ingliz tilini bilmaydigan odamlar yo'qligini aytishadi, chunki agar kishi rus tilida gapirsa, bu nutq uchun javob beradigan miya jarayonlarida hamma narsa yaxshi ekanligini anglatadi, shuning uchun u, albatta, ingliz tilida ham gapira oladi. Ingliz tilini o'zlashtirishda qobiliyatlar ob'ektiv afzallikdir, bu afzallik doimiy mashq qilish orqali rivojlanishi kerak, aks holda u tekislanadi. Doimiy amaliyot sof metodologik nuqtai nazardan muvaffaqiyat kalitidir. Haqiqatan ham, ingliz tili grammatikasining barcha qoidalarini bir soat ichida aytish mumkin. Bir necha ming so'zni ham juda qisqa vaqt ichida o'rganish mumkin, agar siz o'zingiz uchun bunday vazifani aniq belgilab qo'ysangiz, lekin bu nafaqat til materialini bir marta o'rganish, balki uni hech qachon unutmang va bu eng qiyin narsa. Hatto ingliz tili bo'yicha mutaxassislar ham bir-ikki oy mashq qilmasa, formasi yo'qolgan sportchi kabi o'zlarini biroz ishonchsiz his qilishlarini tan olishadi. "Biz faqat nimani eslayotganimizni bilamiz" tamoyili inson faoliyatining boshqa sohalariga qaraganda chet tilini bilish uchun ko'proq mos keladi. Ko'pincha

qobiliyatning etishmasligi ingliz tilini o'rganishni istamaydigan odam uchun bahona bo'lib xizmat qiladi. Ushbu tilni o'rganishning dastlabki bosqichlarida ob'ektiv ravishda past darajadagi murakkablik darajasi, masalan, ancha murakkab sharq tillaridan farqli o'laroq, deyarli har qanday odam uni u yoki bu darajada o'zlashtira oladi, deb ta'kidlash imkonini beradi. Xoh xorijiy, xoh ona tilini yaxshi bilish uchun har bir kishi Psixologiyani - til o'qitish bilan chambarchas bog'liq bo'lgan fanni yaxshi bilishi kerak. O'rganilgan adabiyotlarda ko'rsatilgandek, ko'plab taniqli olimlar pedagogikaning psixologik tomoni bilan qiziqib, ta'lim jarayonini samaraliroq qilishga harakat qilganlar. Shunday qilib, J. Maneska, H. G. Ollendorff, X. Svit, X. Palmer psixologik nazariyalarni til o'qitish tamoyillari va yondashuvlarida qo'llashga harakat qildi. I. V. Rahmonov chet tillarini o'qitish metodikasi tarixini o'rganuvchi yetakchi tadqiqotchilardan biri edi. Bu yo'nalishda S. Hardjono va X. Klark tomonidan ko'p ishlar qilindi. Ushbu mavzuning Pedagogika va ta'lim jarayoni uchun ahamiyatini hisobga olib, maqsadni quyidagicha belgilash mumkin. Ushbu maqolaning maqsadi chet tillarini o'qitish va o'rganish jarayonida psixologiyaning rolini o'rganish va tahlil qilish va tilni samarali o'qitishda psixologik jihatlarni qo'llash zarurligini asoslashdir.

Psixolingvistikaning ma'nosi. Hozirgi kunda bizning zamonaviy jamiyatimiz chet tillarini o'zlashtirishga bo'lgan katta ehtiyojni anglab yetdi, chunki bu yuqori malakali mutaxassis uchun yangi keng istiqbollarni ochib beradi, uning raqobatbardoshligini oshiradi, kasbiy faoliyat uchun zarur bo'lgan turli xil xorijiy axborot manbalarini taqdim etgan holda hayotning barcha jabhalarida dunyoqarashini kengaytiradi. Chet tilini oson va samarali o'rganish jarayonida katta yordam psixologik tamoyillarni bilish bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Avvalo, biz psixolingvistika - til psixologiyasi tushunchasidan boshlamoqchimiz. Bundan ko'rinib turibdiki, psixolingvistika ikki fandan - tilshunoslik va psixologiyadan kelib chiqadi. X. Klarkning fikricha, psixolingvistika uchta psixik jarayonni o'rganadi - tinglash, gapirish va bu ikki qobiliyatni bolalar tomonidan o'zlashtirish. T. Xarli ham xuddi shunday fikrni bildiradiki, X. Klark psixolingvistikani tilni tushunish, hosil qilish va tilni eslab qolish bilan bog'liq bo'lgan psixologiya jarayonlarini o'rganishga berilgan nom sifatida qaraydi. Ushbu ta'riflardan ko'rinib turibdiki, Psixologiya, Tilshunoslik va Pedagogika o'rtasida qandaydir bog'liqlik mavjud. Pedagogik psixologiyaning oquv jarayonidagi orni. Pedagogik psixologiya rivojlanish va yosh psixologiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, u shaxsning aqliy rivojlanishining yosh dinamikasini, aqliy jarayonning ontogenezini va rivojlanayotgan shaxsning psixologik sifatini o'rganadi. Ontogenez deganda alohida organizmning tug'ilishidan to o'limigacha bo'lgan rivojlanish jarayonlarining ketma-ketligi tushuniladi. Ushbu rivojlanish tarixi ko'pincha oddiylikdan yuqori murakkablikka o'tishni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, rivojlanish va yosh psixologiyasining barcha muammolari buxgalterning yosh xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ko'rib chiqiladi. Pedagogik va yosh psixologiyasi o'z tadqiqotlarida umumiy psixologik qonuniyatlarni ochib beruvchi, psixik jarayonlar, psixik holatlar va shaxsning individual-psixologik xususiyatlarini o'rganuvchi umumiy psixologiya nazariyalariga asoslanadi. 19-asr oxirida pedagogika va psixologiyada ko'plab tajribalar va yutuqlar amalga oshirilganda pedagogik psixologiya

mustaqil sohaga aylandi. U ta'lim psixologiyasi, tarbiya psixologiyasi va o'qituvchi psixologiyasidan iborat. Ushbu psixologiya sohasi ko'pincha Amerikada Ta'lim psixologiyasi deb ataladi. O'qitish jarayonini tashkil etar ekan, o'qituvchi ta'lim tamoyilini qo'llashi, o'qitishning psixologik jihatlariga e'tibor berishi va o'qitish materiali va uslubini o'quvchilarning jismoniy rivojlanishiga moslashtirishi kerak. S. Hardjono ishni tashkil etishda va ayniqsa, materialni yetkazishda o'qituvchi quyidagilarni bilishi va ulardan foydalanishi kerak degan xulosaga keldi:

- 1) **umumiy psixologiya nazariyasi;**
- 2) **rivojlanayotgan yoshning psixologiyasi;**
- 3) **ko'pgina psixologik rivojlanish darajalarining tipologiyasi;**4) **individual xususiyat psixologiyasi.**

O'qitish jarayonida ikkita asosiy jihat mavjud - o'qitish va tarbiyalash bir-biri bilan chambarchas bog'liq. Ta'limning maqsadi - o'quvchining shaxsiyatini rivojlantirish. O'qitish ko'proq bilim berishi, o'quvchining ko'nikma va malakalarini oshirishi kerak. Muvaffaqiyatli ta'lim va tarbiya jarayoni uchun o'qituvchi o'quvchining chet tilini o'zlashtirishi uchun ushbu ikki jihatning rivojlanish bosqichini to'g'ri tushunishi kerak. Bu ish davomida yondashuvlarni tanlashda, mashqlar, matnlarni tanlashda hisobga olinishi kerak.

Chet tilini o'rganish psixologik jihatdan bir qator muhim aspektlarni o'z ichiga oladi. Quyida ularning ba'zilari keltirilgan:

1. **Motivatsiya:** chet tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiya, o'quvchining muvaffaqiyati uchun asosiy omil hisoblanadi. Ichki motivatsiya (shaxsiy manfaatlar, qiziqish) va tashqi motivatsiya (ish, sayohat, ijtimoiy aloqalar) o'rtasidagi muvozanat muhimdir.

2. **O'z-o'zini anglash:** o'quvchilar o'z qobiliyatlarini va chet tilini o'rganishga bo'lgan yondashuvlarini tushunishi zarur. Bu o'z-o'zini anglash jarayoni, o'rganish jarayonida qiyinchiliklarga duch kelganda ijobiy munosabatda bo'lishga yordam beradi.

3. **Qiyinchiliklar va stress:** chet tilini o'rganish jarayonida qiyinchiliklar va stress paydo bo'lishi mumkin. O'quvchilar ushbu his-tuyg'ularni boshqarishni o'rganishlari va stressni kamaytiruvchi strategiyalarni qo'llashlari muhimdir.

4. **O'zaro muloqot:** chet tilini o'rganish jarayonida ijtimoiy muloqot va boshqa o'quvchilar bilan hamkorlik qilish muhimdir. O'zaro muloqot orqali o'quvchilar bir-biridan o'rganadilar va o'z bilimlarini amalda qo'llash imkoniyatiga ega bo'lishadi.

5. **O'qituvchi roli:** o'qituvchining yondashuvi va uslubi o'quvchilarning psixologik holatiga ta'sir qiladi. Qo'llab-quvvatlovchi va ijobiy muhit yaratish, o'quvchilarning ishtirokini oshiradi va ularning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi.

6. **Yana bir tilni bilish:** birinchi tilni bilish chet tilini o'rganishga ta'sir qiladi. O'quvchilar avvalgi tajribalaridan foydalanib, yangi tilni osonroq o'zlashtirishlari mumkin.

7. **Kognitiv jarayonlar:** chet tilini o'rganish kognitiv jarayonlarni (eshitish, tushunish, eslab qolish) talab qiladi. O'quvchilar ushbu jarayonlarni rivojlantirish uchun turli xil strategiyalarni qo'llashlari kerak.

8. **Emotsional jihatlar:** o'quvchilar yangi tilni o'rganishda turli emotsiyalarni boshdan kechirishlari mumkin — hayajon, qo'rquv, umidsizlik va h.k. Ushbu his-tuyg'ularni boshqarish va ularga to'g'ri yondashish muhimdir.

9. **Kultural kontekst:** chet tilini o'rganishda madaniyatni tushunish ham psixologik jihatdan muhimdir. Til faqat so'zlardan iborat emas, balki madaniy kontekst hamda an'analarni ham o'z ichiga oladi.

10. **O'zgaruvchanlik:** o'quvchilarning psixologik holati vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin. O'rganish jarayonida yangi maqsadlar va qiziqishlar paydo bo'lishi tabiiydir.

Chet tilini o'rganish jarayoni murakkab bo'lishi mumkin, ammo psixologik jihatlarni hisobga olish orqali bu jarayonni yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin. Xulosa qilib aytganda, chet tilini o'rganish jarayoni nafaqat til ko'nikmalarini rivojlantirish, balki shaxsning psixologik rivojlanishi, ijtimoiy aloqalari va ichki motivatsiyasini oshirishda ham muhim rol o'ynaydi. Shuning uchun, muvaffaqiyatli o'rganish uchun psixologik jihatlarni inobatga olish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA HAVOLALAR:

1. Arif, N. (2012). The application of psychology in teaching foreign languages.
2. Kudysheva, A. A. Psychology of teaching foreign languages. 2010.
3. Alyamkina E.A. Qobiliyat, mayl va iste'dodning o'zaro bog'liqligi va ularning universitet o'quv jarayonida rivojlanishi/ Alyamkina E.A.// Psixolog. 2015. № 2.-C. 31-46.
4. Galskova N.D. Chet tillarni o'qitish nazariyasi. Lingvodidaktika va metodologiya / N.D.Galskova.-M.: Акademia, 2008.-336
5. Sh.O.Mamayoqubova. "Educational conditions for the improvement of proficient competence of teachers"
6. Studies in economics and education in the modern world 2023.59 p. Vol. 2 No. 10 (2023)
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/chet-tilini-o-rganishning-psixologik-jihatlari/viewer>
8. Retrieved from <http://journal.unbari.ac.id/index.php/JIP/article/view/74>